

**Program prac konserwatorskich i restauratorskich
przy neogotyckich witraży z lat 1898 – 1906 z prezbiterium kościoła
pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny
i bł. Stefana Wincentego Frelichowskiego w Toruniu**

Opracowanie:

prof. dr hab. Jadwiga Łukaszewicz

Toruńska Pracownia Badań
i Konserwacji Zabytków

Prof. dr hab. Jadwiga W. Łukaszewicz

URZĄD MIASTA TORUNIA
Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków
87-100 Toruń, ul. Podmurna 2,2a
tel. (56) 611 87 95; fax (56) 611 87 80
e-mail: bmkz@um.torun.pl

TORUŃ luty 2020

Podstawa opracowania

- wstępna ocena stanu zachowania
- wstępna dokumentacja fotograficzna

Opis

Witraże do prezbiterium oraz korpusu nawowego kościoła powstały w latach 1898 – 1906. Wykonała je firma Binsfelda i Jansena z Trewiru. W samym prezbiterium znajduje się dziewięć okien wypełnionych barwnymi witrażami. Od strony północnej i południowej wykonano kwatery z malowanymi kompozycjami dywanowymi. Każdy otwór okienny ma inny powtarzający się motyw kwietno-liściasty wpisany w figury geometryczne. W oknie wschodnim na tle dywanowej kompozycji ujęto sceny figuralne. W górnej partii przedstawiono scenę zwiastowania: Maryję z Archaniołem Gabrielem, wielkim bukietem lilii w ozdobnym wazonie pomiędzy nimi oraz gołębicą. Poniżej po lewej znajduje się postać Izajasza trzymającego medalion z głową Chrystusa ukoronowanego cierniem. Po prawej ukazano św. Jana Chrzciciela z chorągwią i barankiem na rękach. Jeszcze niżej po lewej jest scena Obrzezania Pana Jezusa: Matka Boża z Dzieciątkiem stoi na tle złocistej glorii, a przed nimi klęczy święty z uniesionym w ręku nożem. Po prawej natomiast zilustrowano chrzest Chrystusa. Na samym dole na środku klęczy postać ze skórą baranka. Jest to prawdopodobnie Abraham.

Wszystkie sceny i postaci znajdują się w bogatych oprawach neogotyckiej architektury. U góry i dołu witrażu ulokowano również tarcze herbowe, które wpleciono w rytm ornamentalnej kompozycji.

Witraże wykonano w klasycznej technice wykorzystując szkła barwione w masie oraz powłokowe. Zastosowano farby szklivne: brązowe i czarne (kontur i patynę) oraz lazurę srebrną, wypalane w piecu w około 600°C. Wiele szkieł malowanych jest obustronnie.

Stan zachowania

Witraże zachowane są w złym stanie technicznym. Profile ołowiane w dużym stopniu uległy utlenieniu i korozji na tyle, że nie spełniają już swojej funkcji nośnej. Witraże przez osłabiony i zdeformowany ołów w wielu miejscach wybrzuszyły się i wypadła znaczna ilość szkieł. Ubytki spowodowane są również aktami wandalizmu przez rzucanie kamieniami. Miejscami próbowano flekować ubytki szkła i w kilku kwaterach wymieniono wszystkie profile ołowiane. Szkła witraży są mocno zabrudzone i w wielu miejscach popękane. Poważnej korozji uległy również metalowe elementy: płaskowniki konstrukcyjne, lasze i wiatrownice.

Cel oraz założenia konserwacji i restauracji

Celem konserwacji i restauracji jest zatrzymanie procesów niszczenia witraży oraz zachowanie i wyeksponowanie zabytkowej substancji. Wykonane zabiegi mają przygotować obiekty do dalszej ekspozycji i przywrócić walory artystyczno-estetyczne.

Witraże zostaną zdemontowane z otworów okiennych oraz poddane niezbędnym działaniom. Podstawową kwestią będzie oczyszczenie ich z zabrudzeń powierzchniowych oraz sklejenie pękniętych szkielek. Poważnym zadaniem jest także rekonstrukcja brakujących fragmentów kompozycji witraży, które wpływają na wartość artystyczną i estetyczną. Rekonstrukcje zostaną wykonane w technice witrażowej – klasycznej z użyciem szkielek odpowiadającym oryginalnym oraz z wykorzystaniem farb naszkliwnych. Mocno skorodowane profile ołowiane nie spełniają już swojej podstawowej funkcji nośnej, dlatego duża ich część zostanie wymieniona na nowe, odpowiadające szerokości oryginalnym.

Dla zabezpieczenia witraży zostanie zamontowana metalowa siatka ochronna w sposób analogiczny jak we wcześniejszych pracach.

Program prac konserwatorskich i restauratorskich

1. Ustawienie rusztowań i podestów do wymontowania witraży od strony zewnętrznej (strony oryginalnego montażu kwater witrażowych).
2. Zabezpieczenie wyposażenia prezbiterium foliami i piankami.
3. Dokumentacja fotograficzna przed demontażem.
4. Oznakowanie kwater gwarantujące poprawny montaż po pracach konserwatorskich i restauratorskich, zgodnie z systemem opracowanym przez Corpus Vitrearum Medii Aevi International.
5. Zabezpieczenie pękniętych szkielek przez naklejenie taśm klejących w celu zachowania każdego fragmentu.
6. Stopniowe wyciąganie witraży z ceglanych laskowań: wykuwanie ręczne zaprawy brzegowej, usuwanie kitu z lasz i płaskowników konstrukcyjnych, uwolnienie lasz, wiatrownic oraz zabezpieczenie ich do transportu lub praca „in situ” w zależności od stanu zachowania witraży i laskowań.
7. Oczyszczenie mechaniczne i zabezpieczenie wszystkich elementów metalowych takich jak: płaskowniki konstrukcyjne, lasze, wiatrownice. Po mechanicznym oczyszczeniu, zabezpieczenie elementów metalowych środkiem taninowym Cortanin F, firmy Organika S.A. Pokrycie metalowych powierzchni emalią alkidową koloru czarny mat lub grafitową.

8. W razie konieczności wykonanie nowych elementów metalowych do monażu kwater po konserwacji.
9. Zabezpieczenie otworów okiennych płytami z polipropylenu komórkowego o grubości 5 mm.
10. Transport witraży do pracowni.
11. Dokumentacja fotograficzna witraży po demontażu, wykonanie pomiarów i rysunków roboczych. Wykonanie odcisków każdej kwatery polegające na odtworzeniu oryginalnego rysunku siatki ołowiowych profili.
12. Wykręcenie wiatrownic z drucików.
13. Usunięcie zdegradowanych i utlenionych profili ołowianych nie spełniających już swojej funkcji nośnej. W miarę możliwości naprawa siatki ołowianej: lutowanie pęknięć, patynowanie wszystkich nowych lutów czarną patyną do ołowiu.
14. Oczyszczenie oryginalnych kwater: przede wszystkim na sucho miękkimi pędzłami, gąbkami i skalpelami z satrego kitu szklarskiego. Mycie szkła w neutralnych kąpielach wodnych z dodatkiem fosforanu sodu od 5% do 10 % (w zależności od stanu zabrudzenia) płukanie w wodzie; doczyszczanie, odtłuszczanie rozpuszczalnikami organicznymi (np. acetonem) i suszenie.
15. Klejenie pękniętych szkła akrylowym klejem utwardzanym promieniami UV firmy Drei Bond: 6023, 6020 oraz w razie konieczności 6060 z aktywatorem 5900. Większe szczeliny i ubytki powierzchniowe będą uzupełniane dwuskładnikową żywicą epoksydową Araldite 2020 firmy Huntsman. (Decyzja o zastosowaniu kleju na bazie żywicy akrylowej uwarunkowana jest jego silniejszą adhezją do szkła oraz to że nie zostanie zastosowane szkło ochronne, które chroni przed naporem wiatru i zanieczyszczeniami z otoczenia).
16. Ewentualne wzmocnienie osłabionej warstwy malarskiej 3% Paraloidem B-72 w toluenie.
17. Uzupełnienie ubytków: w obrębie jednego szkła odpowiednio dobranymi kolorystycznie i kształtem szklami, które po wypaleniu zrekonstruowanej warstwy malarskiej przykleja się jak wyżej lub większych fragmentów kompozycji, których brakowało przed przystąpieniem do konserwacji.
18. Dorobienie brakujących fragmentów z warstwami malarskimi z zastosowaniem farb witrażowych, wypalanych w temperaturze 595 – 630° C.

19. Ponowne oprawienie witraży lub uzupełnienie brakujących listew, cynowanie profili ołowianych. Uszczelnienie witraży płynnym kitem po obu stronach i czyszczenie drobnymi trocinami.
20. Ewentualne uzupełnienie ubytków warstw malarskich w obrębie szkła oryginalnych farbami na bazie pigmentów i barwników ze spoiwem akrylowym 5 – 10% Paraloid B72 w rozpuszczalniku organicznym.
21. Przymocowanie odnowionych lub nowych wiatrownic na dawne miejsca za pomocą miedzianych drucików.
22. Transport witraży z pracowni na teren kościoła.
23. Zdjęcie płyt zabezpieczających.
24. Montaż kwater witrażowych w stalowych poprzeczkach na podkitówce. Dociśnięcie kwater laszami wypełnionymi kitem. Zabezpieczenie metalowymi klinami.
25. Szpachlowanie i uszczelnienie zewnętrznych szczelin między szkłem a murem zaprawą wapienno-trasową.
26. Scalenie kolorystyczne założonej zaprawy oraz spoin i cegieł w obrębie laskowań.
27. Zabezpieczenie zewnętrzne witraży przed aktami wandalizmu i ptakami. Założenie metalowej siatki ochronnej na stalowych linkach i napinaczach (analogicznie do techniki zastosowanej przy witrażach korpusu nawowego).
28. Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej zawierającej rysunki, zdjęcia stanuprzed, w trakcie i po pracach konserwatorskich z opisem wykonanych czynności i materiałów, które zostały użyte.

Toruńska Pracownia Badań
i Konserwacji Zabytków

Prof. dr hab. Jadwiga W. Łukaszewicz

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA¹

¹ Dokumentację fotograficzną wykonał Adam Kaźmierczak.

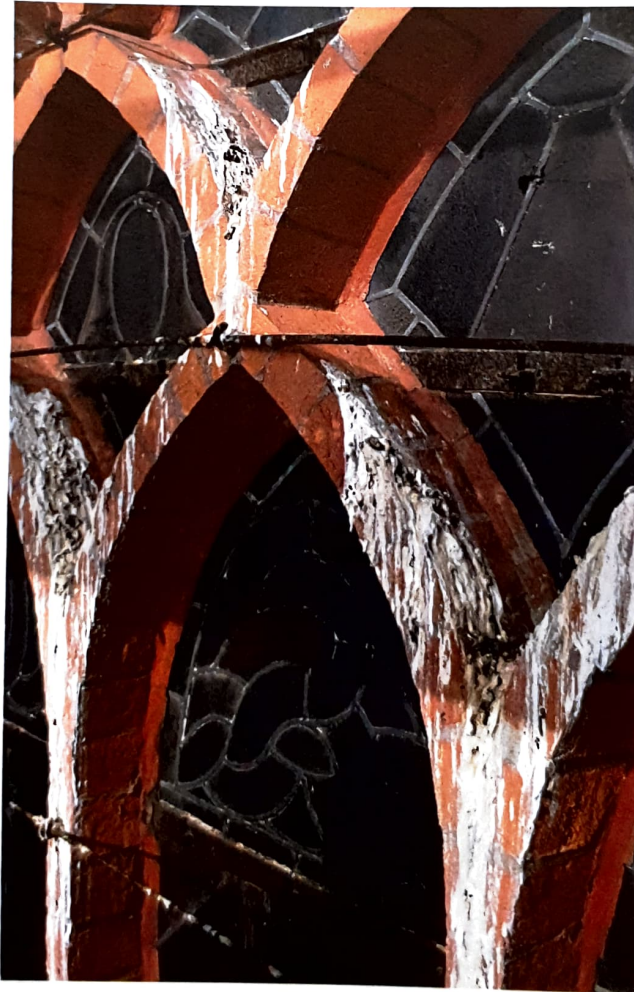
Fot. Okno wschodnie nr I.

Fot. 2. Okna północne nr: nII, nIII, nIV, nV.

Fot. 3. Okna południowe nr: sII, sIII, sIV, sV.

Fot. 4. Fragment rozety z widocznymi zabrudzeniami ptaków oraz z ubytkami i pęknięciami szkła.

Fot. 5. Fragment okna z widocznymi oderwanymi wiatrownicami i wybrzuszeniami kwater do wnętrza kościoła.

Fot. 6. Fragment okna z widocznymi zabrudzeniami, pęknięciami szkła, patyny oraz skorodowaną laszą i wiatrownicami. Po bokach ubytki zaprawy uszczelniającej.

Fot. 7. Kwatera z widocznymi zabrudzeniami, uszkodzeniami szkła, iryzacją patyny oraz korozją laszy i klinów.

Fot. 8. Prowizoryczne zaklejenie taśmą ubytków szkła w kwaterze.

Fot. 9. Fragment okna z widocznymi zabrudzeniami i uszkodzeniami szkła. Na kwaterach poddanych wcześniejszym naprawom zauważyć można produkty korozji patyny w postaci białych nalotów. Fot.

Fot. 10. Ubytek i pęknięcia szkieł.

Fot. 11. Fragment kwatery okna wschodniego nr I z widocznymi ubytkami szkła, zabrudzeniami i skorodowanymi laszami oraz wiatrownicami.

Fot. 12. Fragment okna nII z widocznymi prowizorycznymi zaklejeniami ubytków szkła taśmą klejącą.

Fot. 13. Okno wschodnie nr I.

Fot. 14. Okno wschodnie ze sceną Zwiastowania oraz Izajaszem i św. Janem Chrzcicielem.

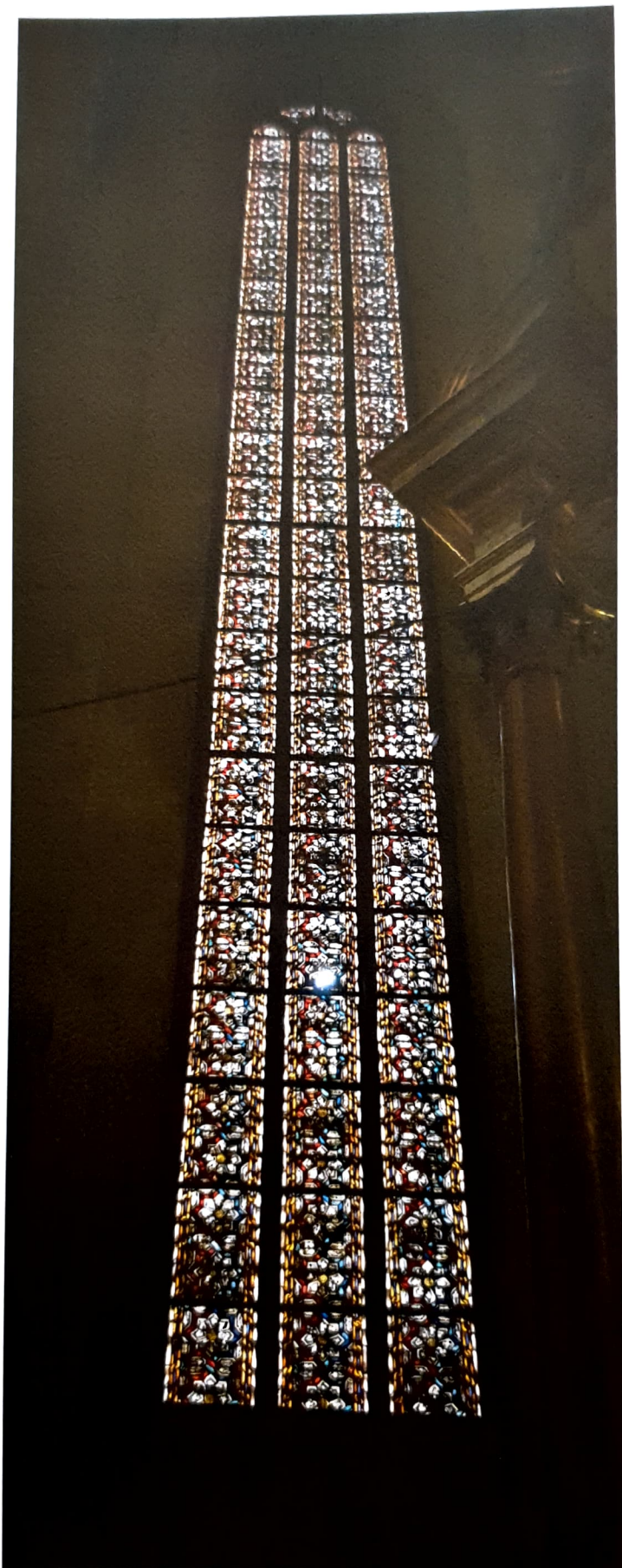
Fot. 15. Okno wschodnie, scena Obrzezania Pana Jezusa.

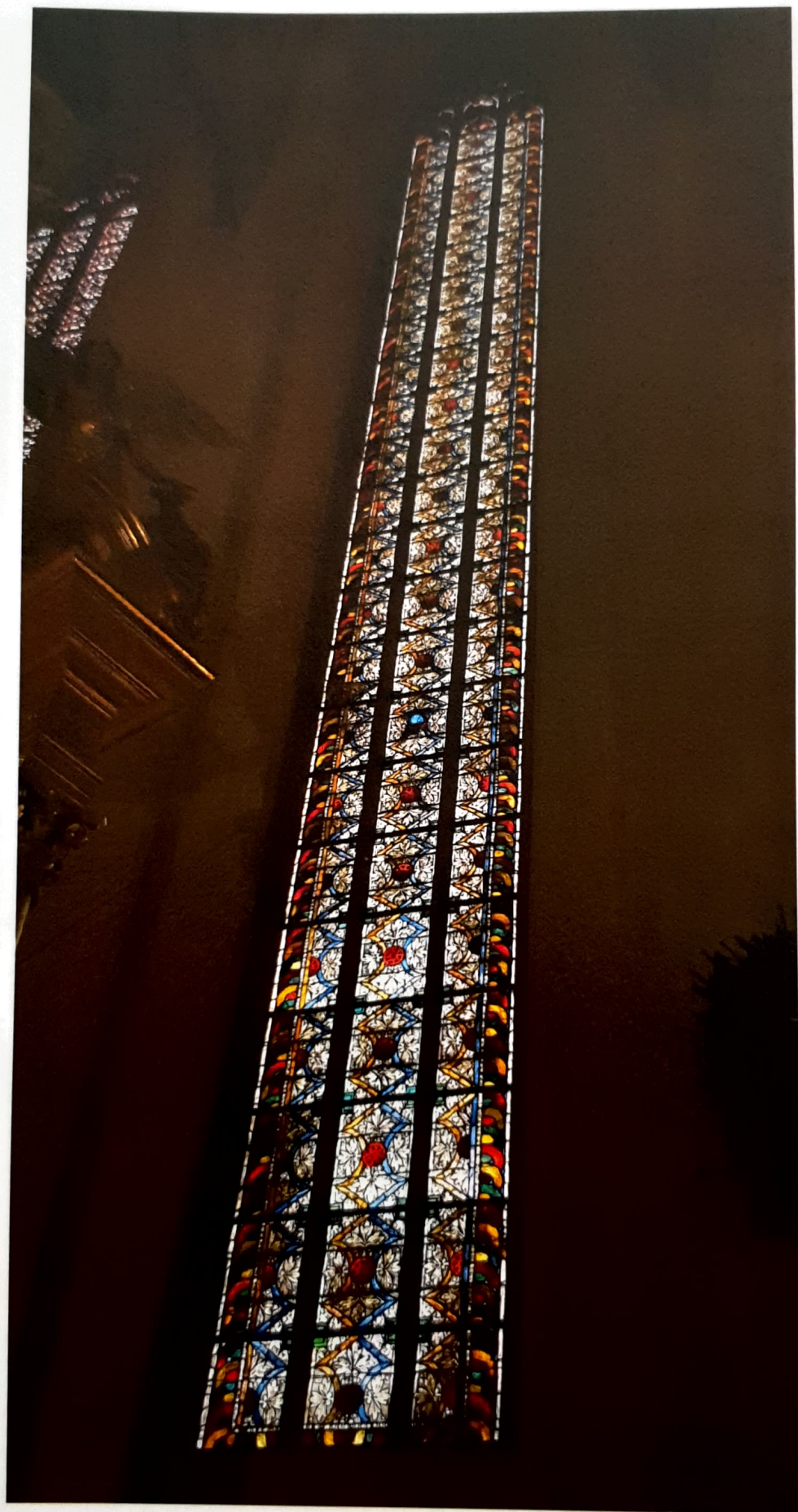
Fot. 16. Okno wschodnie, scena Chrztu Pana Jezusa.

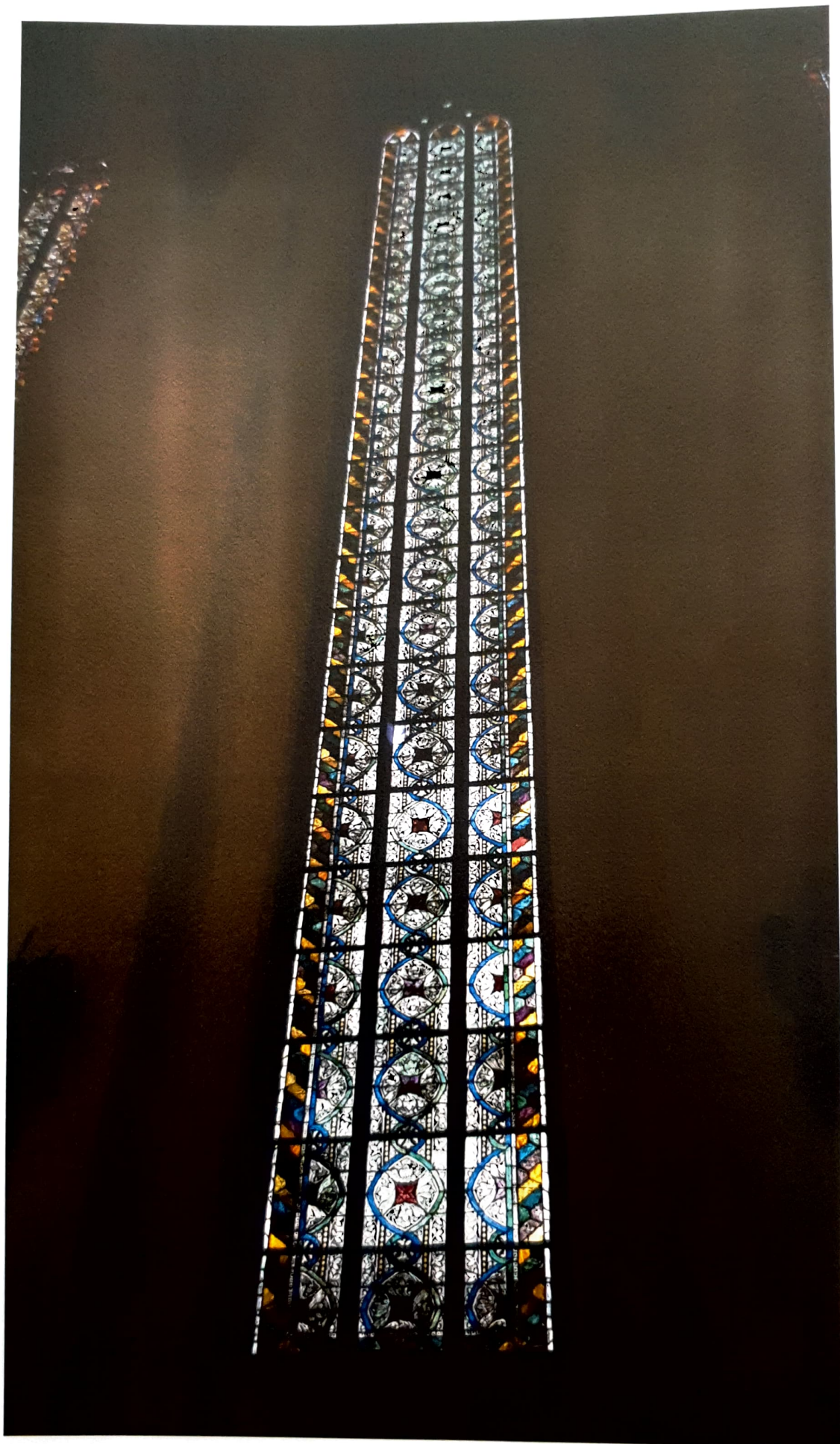
Fot. 17. Okno wschodnie, przedstawienie Abrahama.

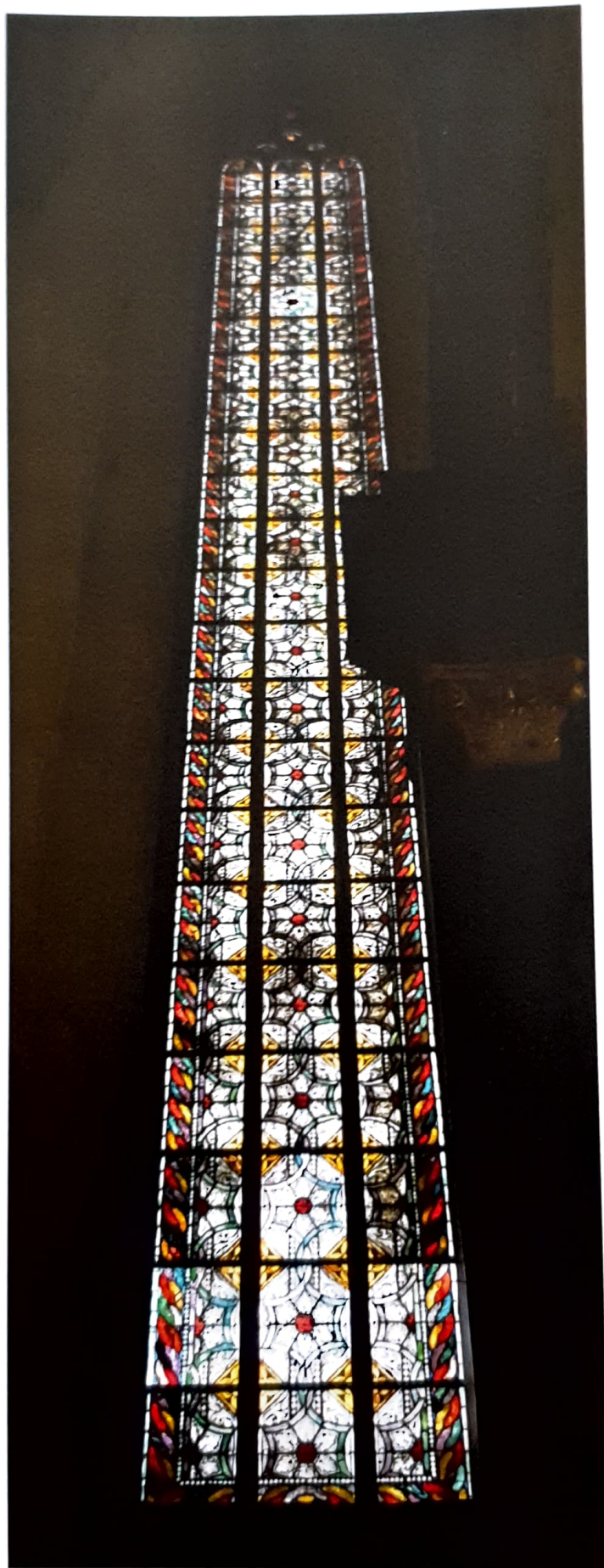
Fot. 18. Okno sII.

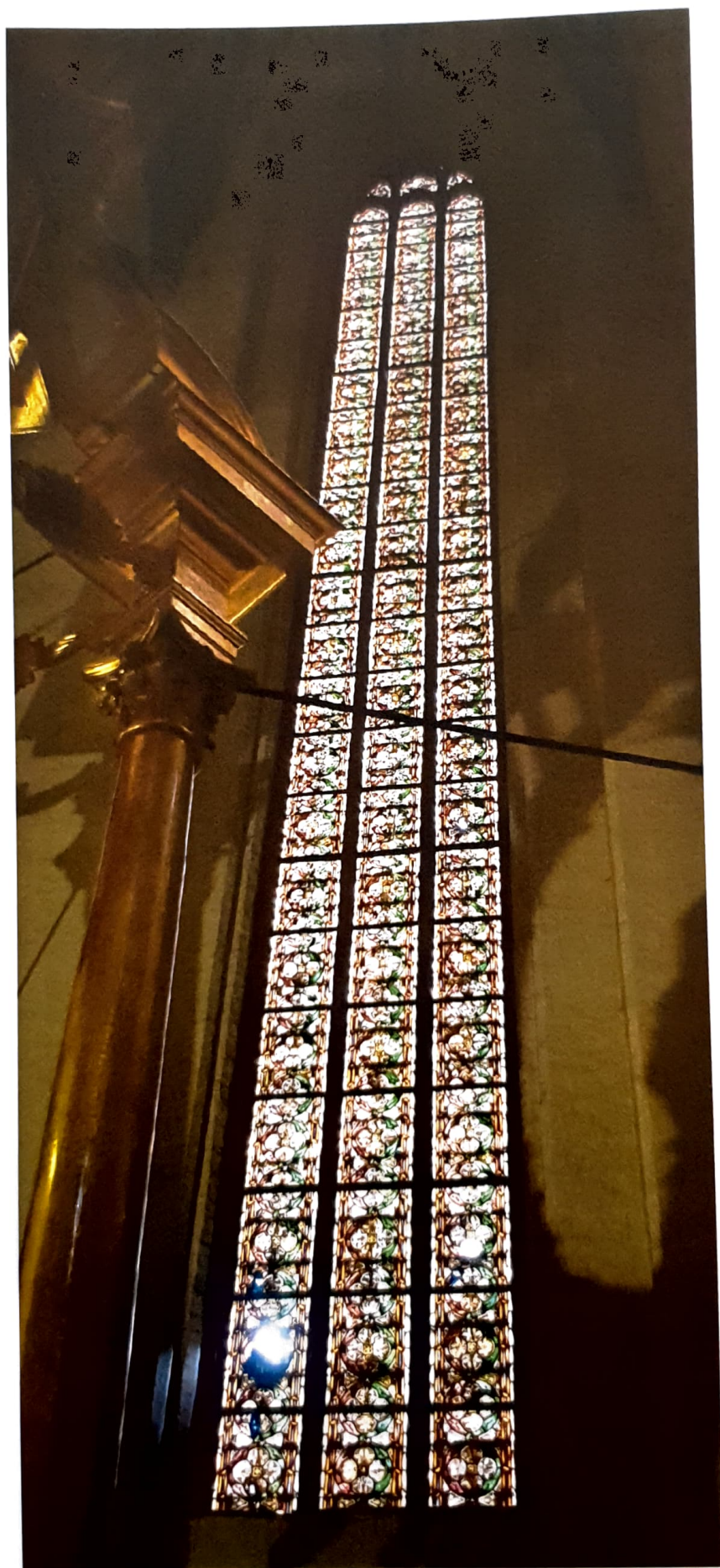
Fot. 19. Okno sIII.

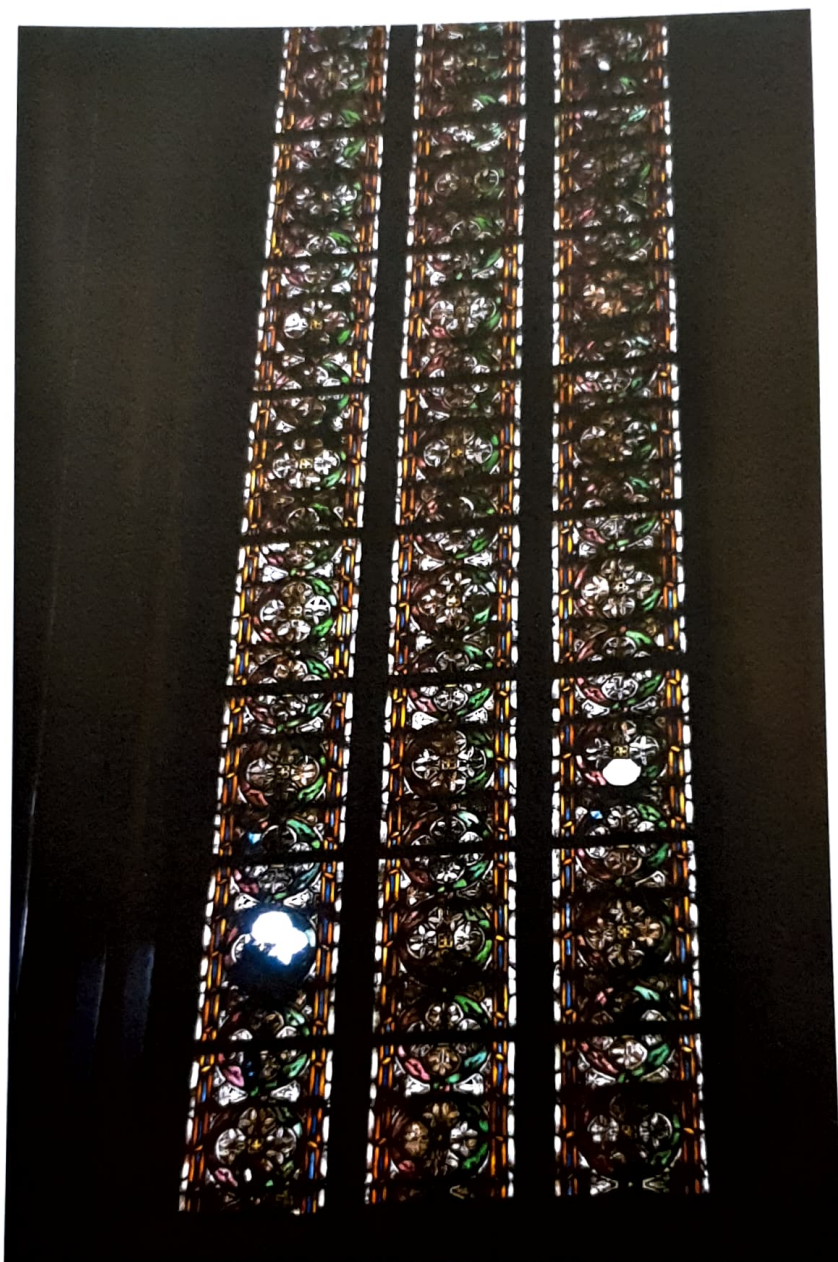
Fot. 20. Okno sIV.

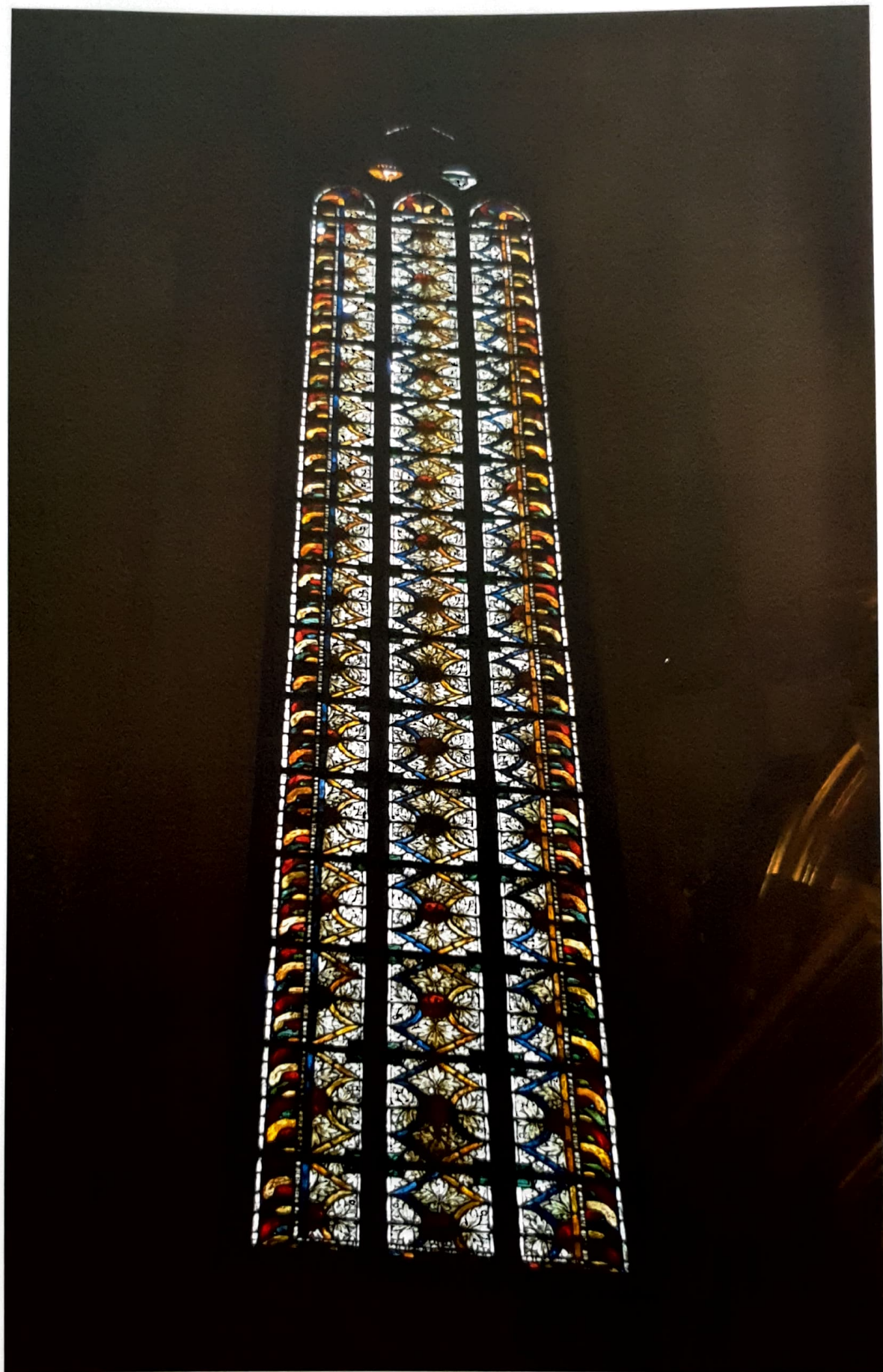
Fot. 21. Okno sV.

Fot. 22. Okno nII.

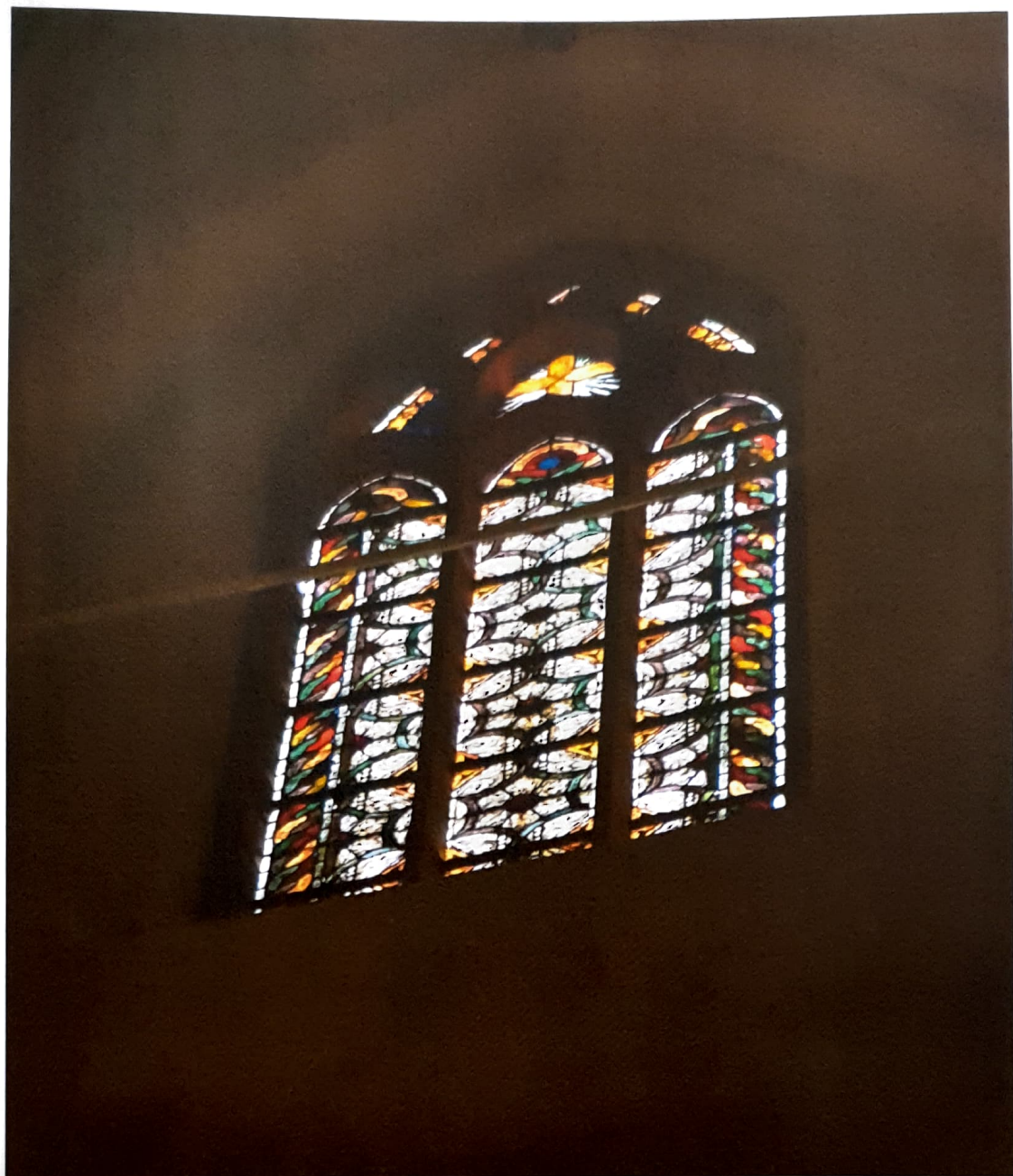
Fot. 23. Okno nII z widocznymi ubytkami szkieł.

Fot. 24. Okno nIII.

Fot. 25. Okno nIV.

Fot. 26. Okno nV.